

«رزمنامه کنیزک»؛ روایتی شفاهی از حماسه یادگار زیران

روز جمعه ۱۵ اردیبهشت، دکتر آرش اکبری مفاخر در غرفه مرکز دائرة المعارف اسلامی در سی امین نمایشگاه بین المللی کتاب تهران حضور یافت و به پرسش های ما درباره کتاب حماسی رزمنامه کنیزک پاسخ گفت. دکتر آرش اکبری مفاخر معاون کانون فردوسی _ مرکز پژوهش حماسه های ایرانی _ وابسته به مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی است.

کتاب رزمنامه کنیزک (حماسه ای به زبان گورانی و روایتی از یادگار زیران) تألیف آرش اکبری مفاخر توسط انتشارات مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی چاپ و منتشر شده است.

لطفا خودتان را معرفی کنید

آرش اکبری مفاخر هستم، دکترای زبان و ادبیات فارسی و مطالعات و پژوهش های بنده در زمینه حماسه های ایرانی است.

منظور از حماسه های ایرانی چیست؟

منظور از حماسه های ایرانی تمام آثاری است که در ایران فرهنگی کهن با موضوع حماسه پدید آمده است. یعنی این که هر نوشته ای که در آن از ملیت ایرانی صحبت به میان آمده باشد، حال به زبان فارسی باشد یا کردی، ترکی و یا هر آن متنی که مربوط به حوزه زبان و گویش های ایرانی است با موضوع ایران - از آغاز حماسه سرایی ایرانی تا به امروز- در ۳ حوزه ملی، تاریخی و دینی جزء حماسه های ایرانی به حساب می آید. وظیفه و رسالت «کانون فردوسی» پژوهش درباره این حماسه ها ست. و معیار اصلی ما ایرانی بودن متن است نه صرفاً زبان و گویشی خاص. اگر پیشینه مطالعات حماسی را مرور کنیم می بینیم که از همان آغاز، از سال ۱۳۱۳ که سرآغاز مطالعات حماسی به طور علمی و دانشگاهی بنیان گذاشته شد بر پایه زبان فارسی و با محوریت شاهنامه فردوسی بود. همه پژوهش های کلان و همایش های بین المللی و داخلی هم که صورت گرفته بیشتر بر این محور متمرکز بوده یعنی حماسه هایی به زبان فارسی با محوریت شاهنامه فردوسی. اما گستره کار کانون فردوسی بسیار فراتر از این است و حماسه های فارسی جزئی از کار و برنامه های کانون فردوسی است.

کانون فردوسی چه هنگام و چگونه شکل گرفت؟

کانون فردوسی در سال ۸۶ با مدیریت استاد جلال خالقی مطلق شکل گرفت. در سال ۹۴ پس از گفتگوهایی که بنده با استاد داشتم ایشان تلاش بر فعالیتهای اجرایی و عملی کانون داشتند. پیرو این مذاکرات جلساتی در مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی برگزار شد. در سال ۹۵ چند جلسه با حضور ریاست مرکز، استاد جلال خالقی مطلق، آقای دکتر سجادی، معاونت پژوهشی مرکز، و استاد مجیدی و بنده برگزار شد تاکید بر فعالیت جدی کانون شد و امروز شاهد کلید خوردن این فعالیتها هستیم.

شروع کار کانون فردوسی در مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی چگونه بود؟

کانون فردوسی از سال ۱۳۸۶ با چاپ شاهنامه فردوسی به تصحیح دکتر خالقی در مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، با مدیریت استاد جلال خالقی مطلق آغاز به کار کرد و فعالیت هایی که تا امروز داشته بیشتر در حوزه چاپ کتاب بوده است. شاهنامه خالقی مطلق، پژوهشهای وابسته به آن و کتابی دیگر به نام «رزمنامه کنیزک» که زیر چاپ است. «رزمنامه کنیزک» کتابی به زبان گورانی از حماسه های غرب ایران است. در واقع انتشارات کانون فردوسی از همین آغاز کار، حماسه های ایرانی را مورد توجه قرار داده است؛ از یکسو شاهنامه فردوسی را چاپ کرده و از سوی دیگر حماسه ای از غرب ایران به زبان گورانی. به این ترتیب آغاز فعالیت کانون فردوسی در چاپ و انتشار کتاب هایی در زمینه پژوهش های حماسی ایران است.

لطفا کتاب خود را معرفی کنید.

این کتاب در واقع روایتی شفاهی از حماسه یادگار زیران است. یادگار زیران متنی است که در روزگار اشکانیان رواج داشته و در زمان ساسانیان نوشته شده است. در عین حال روایت شفاهی آن در مناطق غربی ایران نیز رایج بوده اما مردم در این روایت تغییراتی به وجود آوردند. مهمترین تغییری که در متن به وجود آمده، تبدیل شخصیت های زردشتی و خانواده گشتاسپ به خانواده رستم و پادشاهی کیخسرو است. متن گورانی «رزمنامه کنیزک» که در این کتاب چاپ شده است آموزه های اساطیری کهنتری نسبت به شاهنامه فردوسی در خود نگه داشته است.

آیا راوی خود متوجه این تناقضات بوده است؟

فرد راوی متوجه یادگار زیران نبوده بلکه این عناصر کهنتر از راه روایت های سینه به سینه و تعهدی که راویان نسبت به حفظ متن داشته اند منتقل شده است.

زبان گورانی زبان کدام ناحیه است؟

زبان گورانی زبان رایج در بخش هایی از کرمانشاه است. بنیاد شکل گیری این زبان احتمالاً به دوره هخامنشی برمی گردد و در سده های آغازین اسلامی زبان متون آئینی اهل حق بوده و از سوی دیگر زبان معیار ادبی مناطق غربی ایران بود تا آنجا که شعرا و نویسندگان بزرگ آثار خود را به این زبان به وجود می آوردند. هم چنین زبان رسمی خاندان های بزرگ فرمانروای غرب ایران بود.

آیا زبان گورانی با زبان کردی ارتباط و پیوستگی دارد؟

تحقیقات زبان شناسی جدید زبان گورانی را زبانی مستقل می داند و پیوند آن با زبان کردی در حد دو زبان متفاوت است. بنابراین اصطلاح کردی گورانی اصطلاحی نادرست است.

دلیل علاقه شما به قصه و حماسه چیست؟

در واقع از کودکی قصه ها و حماسه های مربوط به غرب ایران را از طریق پدر بزرگ و مادر بزرگ ها می شنیدم. علاقه ام به این ادبیات از طریق مطالعه تاریخ ایران باستان و شاهنامه فردوسی گسترش پیدا کرد. بعد از اینکه مطالعات من در زمینه فرهنگ و ادبیات حماسی ایران به یک جای قابل قبول برای خودم رسید و از دوره دکتری فارغ التحصیل شدم، از سال ۱۳۸۷ به طور جدی مطالعه بر روی نسخه های حماسی غرب ایران را شروع کردم. خوشبختانه در کتابخانه آستان قدس رضوی به نسخه ای دوازده هزار بیتی به زبان گورانی به نام «هفت لشگر» دسترسی پیدا کردم و تصمیم به تصحیح و آوانگاری و ترجمه متن گرفتم. بعد از ۵ سال کار فشرده نخستین داستان این مجموعه به نام رزنامه کنیزک در ۱۳۰۰ بیت تقدیم علاقمندان می شود.

پس از رزنامه کنیزک کار دیگری در دست دارید؟

داستان بعدی رستم و زنون نام دارد و نزدیک به سه هزار بیت و در حال آماده شدن است.

لطفا چکیده ای از داستان رزنامه کنیزک را بیان کنید.

داستان رزنامه کنیزک ماجرای دختری ایرانی است که در هجوم تورانیان به اسارت آنان درآمده اما در فرصتی مناسب از دست آنان می گریزد و خود را به سپاه ایران می رساند و خبر هجوم افراسیاب و ویرانی شهر ری را به فرامرز پسر رستم می دهد. در پی این خبر پادشاه ایران کیخسرو و رستم با لشگر توران وارد نبرد می شوند و اسیران را آزاد می کنند. در نهایت سپاه دشمن شکست خورده و می گریزد.

کنیز در اینجا به چه معناست؟

کنیز در زبان گورانی، کردی و همچنین زبان های ایران باستان به معنای دختر و دوشیزه است.

دوازده هزار بیت «هفت لشگر» در نهایت چند کتاب می شود؟

پنج داستان می شود.

آیا کتابها در موضوع به هم پیوسته اند؟

داستانها پشت سر هم است ولی هر کدام استقلال داستانی دارد اما زنجیروار به هم متصل هستند.

حرف آخر....

در پایان از خانم دکتر شیبانی فر - همسر نازنینم - که در این مدت علاوه بر همراهی و همکاری با بنده، ویراستاری کتاب را بر عهده داشتند و با تلاش ایشان متن از نظر نگارشی و علمی چهره ای دیگر پیدا کرد. از آقای دکتر جلال خالقی مطلق، که در حقیقت استاد راهنمای من در این کار بودند و بدون حمایت های ایشان این کار به سرانجام نمی رسید. سپاس دیگرم از جناب آقای موسوی بجنوردی رئیس مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی است که با وجود تمام مشکلات و گرفتاری ها چاپ این کتاب را پذیرفتند و در کوتاهترین زمان ممکن آن را به جامعه علمی عرضه کردند.

منبع: دائرةالمعارف بزرگ اسلامی

